

Şehircilik ve Planlama Tarihinden: Doktor Emin Bey ve Edouard Joyant

Feridun DUYGULUER

Şehir Plancısı,
Bayındırlık ve İskan
Bakanlığı,
Yüksek Fen Kurulu
Üyesi

19 uncu yüzyıl sonlarında, “şehircilik” terimi, Osmanlı dönemi yayınlanan kitap ve dergilerde yer almış; akademik öğretilerde kullanılmaya başlamıştı. Yabancı ülkelerdeki uygulamaları kendi görgül yorumlarıyla anlatan yazarların yanında, daha çok, tercüme eser (özellikle dergilerde) sahibi yazarlar tarafından “şehircilik” terminolojisi benimsenmişti. Bir çok konuda olduğu gibi, şehirleşme tarihimizde de “Fransız etkisinin” veya “Fransız ekolünün” önemli bir yeri vardı. Cumhuriyet döneminde de bunu görebiliyoruz.

1924 yılında İstanbul belediye başkanlığına atanan (1913 yılında ilk defa İstanbul’da belediye seçimleri yapılarak seçilmiş belediyeçilik uygulaması yapılmak istenmişse de, bundan çabuk vazgeçilmiş, şehremini ve daire müdürlerinin atanması usulü sürdürülmüştür) Operatör Doktor Emin Bey, 1926 yılında “ŞEHİRCİLİK” isminde iki ciltlik kitabı yayınladı. Bu kitap bir tercüme eser olarak Fransız ekolünün ülkemize aktarılmasını amaçlarken, kentlerimiz için örnek alınabilecek idari, teknik, estetik ve mevzuat konularında oldukça kapsamlı bilgiler ve uygulama örnekleri içeriyordu.

Kitabın açıklanmasına geçmeden önce, Fransa ile ilgili bilgi vermek yararlı olacaktır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Fransız şehirciliği, memurların ve kıdemli mühendislerin eliyle yürütülüyordu. Yeni yüzyıl ile birlikte, ara meslek teknisyenler de bu konuya dahil oldular. Devlet okullarının yanında özel okullarda da mühendislik

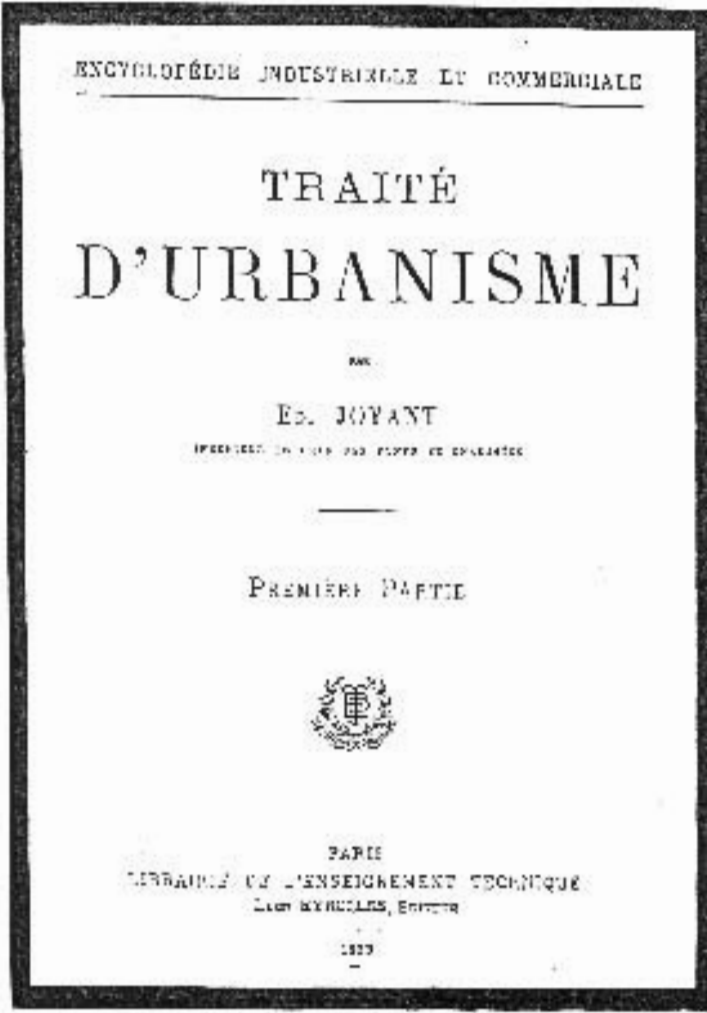
mesleği öğretiliyor ve ağırlıklı olarak “bayındırlık işleri” büyük şehirler için öğretilmesi gereken ders programlarının içeriğini oluşturuyordu.

Bu özel okular içinde önemli bir yeri olan ve bir “ekol” oluşturan Bayındırlık İşleri Özel Okulu (ESTP- Ecole Speciale des Travaux Publics), Leon Eyrolles isimli mühendis tarafından 1898 yılında kurulduğunda, ilk önce şehir altyapı inşası ve işletmesiyle ilgili boşluğu doldurmaya çalışmıştı. ESTP, teorik ve pratik konuları “akılcı” ve “bilimsel” metodoloji ile ele alırken, geniş bir yelpazede, sağlık, politika, ekonomi ve hukuk konularını da bayındırlık derslerine eklemişti.

Daha sonraları 1910’larda, “şehir mühendisliği” ve “planlama” içerikleriyle dersler ilave olduğunda, “mühendis-mimar” ifadesiyle yeni bir profesyonel meslek dalına da öncülük edildi. Kent bütünlüğünün öğretilmesi için benimsenen ders programlarındaki ana yaklaşım, artık “mühendis-mimar” denilecek olan meslek sahibinin, parsel boyutundan ve apartman bloğunun dar sınırlarından kurtarılıp, polimorfik ve çok-işlevli çevrenin oluşumunu yönlendirmesiydi.

Dersler ve kitaplar “bütüncül şehir planlama metodolojisi” ile donatılırken, Fransız Mimar-Şehirciler Birliğinin (SFAU) de kurucularından olan Marcel Auburtin tarafından “şehircilik” dersi bir disiplin olarak verilmeye başlanmıştı. 1911 de kurulan SFAU daha sonra 1919 da Fransız Şehirciler Birliğine (SFU) dönüştü ve halen devam etmektedir.

PLANLAMA
2004/3

JOYANT'IN KİTABININ BİRİNCİ CİLDİ

Auburtin'den sonra ,1920 de şehircilik dersinin sorumluluğunu **Edouard Joyant** (1872-1954) üstlendi. Fransız Şehirciler Birliğinin önemli üyelerinden olan Joyant, kendi ülkesinde ve ayrıca Fas şehirlerinde bayındırlık (büyük altyapı) ve bina inşaatları programlarında yer aldıktan sonra, ESTP'de üstlendiği şehircilik dersleri için müfredat geliştirmeyi mesleki amaç olarak benimsedi. Şehirciliğin teknik detayları ve “şehir planlaması” konularında ders programları oluştururken, 1923 de, osmanlıcaya da çevrilen, “**Traité d'Urbanisme**” isimli iki ciltlik kitabı hazırladı ve okulun kurucusu Leon Eyrolles tarafından da kitap yayımlandı.

Osmanlıcaya “**ŞEHİRCİLİK**” olarak tercüme edilen kitap 1926 yılı itibarıyla, ülkemizde yayınlanan ilk mesleki kitaplardandır.

PLANLAMA
2004/3

Gene aynı yılda yayınlanan ve baş yapıtlardan olan Camillo Sitte'den tercüme, “**ŞEHİR MİMARİSİ**” (Der Stadtebau); 1927 yılında almancadan özetleme olan, Berlin Hutte Akademisinin meslek kitabı, “**ŞEHİRLERİN İNŞASI VE İSLAHI**” (Stadtebau und Hochbau) isimli yapıtlar, diğer osmanlıca meslek kitaplarıdır. Yeni harflere henüz geçilmemişti. Harf Devrimi 1928 tarihlidir.

Joyant'ın kitabını tercüme eden Operatör Doktor Emin Bey, 1926 yılı itibarıyla, iki yıllık İstanbul Belediye Başkanı idi ve başkanlığı 1928'e kadar sürmüştür. Ankara 1923 yılından beri başkent olduğundan, artık İstanbul'un önemi azalmıştı. İstanbul hem nüfus azalması yaşıyor, hemde ikinci plana düştüğü için ihmal edilmiş büyük kent sürecinin içinde bulunuyordu. İstanbul, tarihinde ilk defa dışarıdan (şehre ilişkin çoğu karar Ankara'dan alındığından) yönetilmeye başlanılmıştı. Emin Bey'inde etkinliği, kanalizasyon ve su sorunlarının ele alınması yanında, hastane (doktorluk mesleği nedeniyle) eksikliklerinin giderilmesi gibi işlerle ilgiliydi.

Belediye Başkanı Emin Bey, serbest doktorluk mesleği yanında, çok yönlü ve farklı konularla da ilgili bir kişiydi. Milletvekilliği yapmış; Milli Mücadelede haberalma işlerinde çalışmıştı. Bir ara satranç dergisi de çıkarmıştır. Fransa'ya gitğinde edindiği Joyant'ın kitabını tercüme ettiğinde, iki cildin de başlangıcına kendi ifadesiyle ithaf ve önsöz bölümleri ekledi.

Şimdi özetle iki ciltlik kitaba bakalım:

Birinci cilt, “**ŞEHİRCİLİK –Birinci Kitap**”: içinden aşağıya aktardığım:

Zamanın Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben:

“ Savaşın ve barışın asıl tarihçisi... Başbakan İsmet Paşa Hazretlerine” ifadesiyle başlayıp, “Anavatanın....en kenar köyünden en büyük şehrine kadar kurtarılmasını ve imaretini hedefliyen zatlalarına..... Paris'in, şehircilik bakımından nasıl geliştiğini açıklayan bu eseri ithaf ile.....manevi görevlerimden birini yerine getirirken.....büyük şehirlerimizin düzenlenmesine katkı sağlayacak bu iki ciltlik eseri tercüme etmekte fayda gördüm” şeklinde ithaf bölümü sonlanmaktadır.(Eski Türkçe kelimelerin yerine yenileri kullanılmıştır)

171 sayfalık kitabda, önsöz (mukaddime) olarak özetle..

“Hükümet tarafından bana belediye başkanlığı görevi verildiğinde,... belediyecilik ilmi bakımından ne kadar fakir olduğumuzu görmüş..... ve bu alandaki eksikliğimizi Paris Belediyesinin mali ve idari konulardaki kıymetli bir kitabını tercüme ettikten sonra, şehircilik isimli kitabın tercümesine başladım.” ifadesiyle, devamla, görevinin çokluğu nedeniyle zorlandığını belirterek, kendisine Fransızcadan tercüme konusunda yardımcı olan iki beyefendiye de teşekkür etmektedir.

Birinci cildin içindekilere gelince:

- Umumi Yolların Düzenlenmesi
- Adacıklar
- Yol Ağızları
- Umumi Meydanlar
- Bahçeler ve Parklar
- Şehirlerin mahalleleri
- Sirkülasyon (dolaşım)
- Taşımacılık
- Şehirlerin yüzölçümü
- Kanunlar ve düzenleyici metinler
- Düzenleme planının hazırlanması

olarak sıralanan onbir bölümde, bir kenti meydana getiren parçalar anlatılırken, yasal konular ve planlama tekniği hakkında bilgiler verilmektedir.

İkinci cilde baktığımızda, “ŞEHİRCİLİK-İkinci Kitap” isimli eserden aktardıklarım:

Önsözde (mukaddime), Emin Bey, yaptığı tercümeden dolayı memnuniyetini belirtip, Paris’in şehir düzenini vurgularken, ikinci cildi, kendisine destek olan zamanın Milli Savunma Bakanı Recep Peker’e ithaf etmektedir.

112 sayfalık ikinci cildin içinde, Joyant’ın gittiği ve görev aldığı Fransa ve Fas şehirleri oniki bölüm ile sıralanmakta ve uygulamalara ait bilgiler verilmektedir. Fransa’nın Paris, Lyon, Lille, Strazburg, Reims ve Belfort şehirleri ayrı ayrı anlatılırken, “bahçe şehirler” başlıklı bölümde, “site jardenin usul ve esasları” ve “site jardenin tarifi” anlatılmakta; konut yoğunlukları verilmekte ve bahçe şehirlerin inşaatına ait teknik açıklamalar yapılmaktadır. Ayrıca, Fas ülkesi ile ilgili, Kazablanka,

OSMANLICA KAPAĞIN TRANSKRİPSİYONU

Rabat, Kenitra, Petitjean, Fes, Meknes ve Marekeş şehirleri ile ilgili teknik ve planlama ayrıntıları verilmektedir.

Bu şehirler anlatılırken, ortak konular olarak özetle aktarabileceğim:

- Şehir düzenleme planı
- Gelecek için gelişme planı
- Plan yarışmaları
- Köy planı esasları
- Yerleşme yoğunluğu
- Sıhhi düzenleme
- Avrupalıların arazi taksimi
- Fas Kanunlarında şehircilik konuları

EMİN BEYİN KİTABININ İKİNCİ CİLDİ

- Mahallelerin ayrılması ve düzenlenmesi
- Ulaşım şebekesi ve sokaklar
- Yeraltı(metro) şebekesi
- İnşaat nizamları
- Konut tipleştirmeleri ve konut idaresi
- Belediye teşkilatı

başlıkları ile şehircilik ve planlama bilgileri, birinci cilde göre, daha çok uygulama ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

Cumhuriyet dönemi başlarında yayınlanmış olan Emin Beyin tercüme kitabının(1926 tarihli) ve Joyant'ın orijinal eserinin(1923 tarihli) kapakları

burada resmedilirken, osmanlıca yazılı kapağın da transkripsiyonu yapılmıştır.

(Osmanlıcadan aktarma ve yenileştirme yazar tarafından yapılmıştır).

Yararlanılan diğer kaynaklar:

--VACHER, H.- "Building the modern city: planners and planning expertise at Leon Eyrolles Speciale des Travaux Publics, 1898-1939", *Planning Perspectives*, 17 (2002), pp 41-59

--Akşam Gazetesi-19.01.2004, "Doktor Başkanların Özel İcraatları"

--İstanbul Belediyesi web sitesi-www.ibb.gov.tr

--Türkiye Satranç Federasyonu web sitesi-www.tsf.org.tr